

Top-VVE: 'knuffelen en uitdagen'

Vinci i.s.m. netwerk VVE-experts¹, augustus 2014

I. Intro

Het lukt in Nederland nog niet goed om met Voor- en Vroegschoolse Educatie (VVE) achterstanden van doelgroepkinderen te verminderen.² Er wordt dan ook volop ingezet op kwaliteitsversterking van VVE. Tegen deze achtergrond heeft Vinci, in samenspraak met een groep wetenschappers, beleids-, en praktijkexperts, een aantal aspecten voor 'Top-VVE' ontwikkeld, voor kinderen van 2 tot 6 jaar. De aanleidingen zijn drieërlei. Ten eerste delen we de zorgen over het uitblijven van duidelijke resultaten van VVE. Ten tweede zijn we ons bewust van onze taakstelling in het verspreiden van de opbrengsten van de landelijke OTV-pilots, die in de periode 2009-2013 werden gesubsidieerd door het ministerie van OCW. In de afsluitende OVT-bijeenkomsten werd o.a. gepleit voor een vertaling van effectieve OTV-aanpakken naar een Top-VVE-concept.³ Ten derde onderschrijven wij het pleidooi van Mulder en Meijnen (2013) voor een meer doordachte opzet van VVE-onderzoek, met gecontroleerde VVE-experimenten.

Onze doelstelling voor Top-VVE is ambitieus: het daadwerkelijk opheffen van achterstanden bij doelgroepkinderen in de periode tussen 2 en 6 jaar.

Dit willen we realiseren door:

- een rigoureuus kwaliteitsbeleid
- een radicaal ander imago
- aanvullingen op het curriculum
- een andere omgang met ouders
- nauwe samenwerking met experts en wetenschappers

In deze notitie beschrijven we de belangrijkste elementen van TOP-VVE – sommige uitgewerkt, andere op hoofdlijnen. Onze aanpak is 'niet in steen gebeiteld': op basis van wetenschappelijke kennis zullen we deze steeds verder aanvullen. Eerst beschrijven we de elementen op hoofdlijnen (II).

¹ Deze opzet is ontwikkeld op basis van literatuuronderzoek, reacties van landelijk experts en meerdere ontwikkel- en discussiebijeenkomsten met beleidsmakers, onderzoekers en andere experts. Met dank aan o.a.: J.Kloprogge, W.Westerink, J.Scheerens, W. Meijnen, H. Cohen de Lara en W. de Geus.

² Zie o.a. Roeleveld (ITS, 2012) *Prestaties en loopbanen van doelgroepkinderen in het onderwijsachterstandenbeleid*, of de samenvatting hiervan door Meijnen en Mulder (BOPO, 2013) *Onderwijsachterstanden in de BOPO-periode 2009-2012*. Zie ook: Ketner e.a. (Verwey Jonker, 2012) *Peutercollege: verrijkte voorschool in Rotterdam*.

³ Zie ook www.onderwijstijdverlenging.nl

Daarna werken we ze verder uit (III). We sluiten af met enkele samenvattende opmerkingen (IV).

Ons doel is om een aantal van deze elementen verder uit te werken en daadwerkelijk een aantal TOP-VVE-voorzieningen in Nederland te realiseren.

We willen zorgen voor meer effectiviteit, door wetenschap en praktijk nog sterker met elkaar te verbinden, en vooral ook voor nieuwe energie, ingegeven door hoge verwachtingen, een inspirerende professionele cultuur en een groot vertrouwen in het ontwikkelingspotentieel van jonge kinderen.

II. Top-VVE in het kort – 9 artikelen

Art. 1. Doel: daadwerkelijk achterstand verminderen

Het doel van TOP-VVE is ambitieus: na deelname aan TOP-VVE (van 2 tot 6 jaar) scoren de kinderen op taal- en rekentoetsen op hetzelfde niveau als gemiddelde Nederlandse kinderen.

Art. 2. Niet 'trekken aan', maar 'aantrekkelijk zijn'

TOP-VVE heeft een sterk, positief imago. Het is een voorrecht om een TOP-VVE-voorziening te bezoeken, want kinderen ontvangen er de best mogelijke educatie. Ouders zijn zich hiervan bewust; zij zijn ambitieus, zij kiezen voor TOP-VVE omdat zij het beste voor hun kind willen. Zij zijn bereid om hier actief aan bij te dragen.

Art. 3. Top-uitvoerders

TOP-VVE wordt gerealiseerd door top-personeel. De PM-ers en leerkrachten worden streng geselecteerd, grondig getraind en tijdens de uitvoering van het programma regelmatig gecoacht en verder geschoold. Kwaliteit van interactie, waarbij de kinderen op het juiste niveau worden uitgedaagd, staat daarbij centraal. De uitvoerders zijn in staat om kritisch te reflecteren op hun werk, individueel en als team, en zij vinden het vanzelfsprekend om actief deel te nemen aan de kennissamenleving die zij samen vormen.

Art. 4. ... werkend in een toporganisatie

TOP-VVE wordt inhoudelijk aangestuurd door middel van sterk inhoudelijk leiderschap. De leidinggevende is zeer goed op de hoogte van het TOP-VVE-concept, is ambitieus en weet medewerkers te inspireren, maar ook zo nodig aan te spreken.

Art. 5. ... en in een academische cultuur

De academische cultuur van TOP-VVE wordt gekenmerkt door leergierigheid, nieuwsgierigheid en ambitie. Alle betrokken volwassenen zijn zich hiervan bewust en brengen deze cultuur in hun houding en handelen over op de kinderen en de ouders. Ook in het programma zijn deze kenmerken zichtbaar.

Art. 6. Ouders activeren en inspireren

De ouders spelen een actieve rol in het bevorderen van de ontwikkeling van hun kind. De ouders worden doelgericht toegerust om deze rol effectief in te kunnen vullen. De ouders voelen zich welkom op de instelling en voelen zich gewaardeerd en serieus genomen als partners in de opvoeding.

Art. 7. Een robuust programma

TOP-VVE gaat uit van bestaande VVE-programma's van goede kwaliteit, aangevuld met onderdelen die volgens huidige wetenschappelijke inzichten bijdragen aan de taal- en denkontwikkeling en aan de ontwikkeling van executieve functies. De effectiviteit van het programma wordt bevorderd door gerichte inzet van nieuwe media.

Art. 8. Voldoende tijd en intensiteit

Kinderen starten met TOP-VVE zodra ze 2 jaar oud zijn. Tot ze 4 jaar zijn nemen ze 6 dagdelen per week deel; op school nemen ze 9 dagdelen per week deel.

Art. 9. Onderzoek als basis en toets van topkwaliteit

Onderzoek naar effectieve inhoud en werkwijzen vormt de basis van TOP-VVE. Daarnaast wordt het programma ook zelf wetenschappelijk getoetst op effectiviteit: aanpak en opbrengsten worden gemonitord en geëvalueerd. TOP-VVE-locaties fungeren ook als broedplaats voor vernieuwing, waar veelbelovende innovaties getest kunnen worden onder begeleiding van onderzoekers.

In het volgende hoofdstuk werken we deze elementen nader uit.

III. Toelichting op Top-VVE

Artikel 1. Doel: daadwerkelijk achterstand verminderen

Uit landelijk onderzoek naar de ontwikkeling van achterstanden en de effectiviteit van VVE (bijvoorbeeld de reviewstudie BOPO van Mulder en Meijnen, 2013) blijkt dat in de afgelopen decennia de taalachterstand van doelgroepleerlingen in groep 2 ongeveer gelijk is gebleven.⁴ De taalachterstand in groep 8 is in deze periode voor de allochtone doelgroep afgenomen, maar nog steeds fors,⁵ voor de autochtone doelgroep is de taalachterstand niet of nauwelijks veranderd (tussen 1994 en 2011).⁶

Tabel – Landelijke ontwikkelingen in taalachterstanden (COOL-resultaten)

	Allochtone doelgroep	Autochtone doelgroep
1994 – 2007	- 40%	0%
2008 – 2011	+ 4% (?)	-10% (?)

Uit Nederlands VVE-onderzoek komt naar voren dat (de huidige) VVE-deelname ‘geen of nauwelijks effect’ lijkt te hebben op het cognitieve en sociaal-emotionele niveau van kinderen. Dit kan mogelijk worden veroorzaakt door het achterwege blijven van een aantal belangrijke kwaliteitscondities, maar ook door onderzoeksbeperkingen, aldus de onderzoekers. In buitenlandse studies worden soms wel effecten aangetoond, mits aan de kwaliteitscondities wordt voldaan. In Nederlands onderzoek zijn er enige aanwijzingen dat als o.a. kwaliteitscondities op orde zijn er effect kan worden geboekt.⁷

Velen beschouwen de geconstateerde effecten als mager, in verhouding tot de jaarlijkse landelijke oab-investering van €700 miljoen. Andere onderzoekers betogen dat het een verdienste is als achterstanden gedurende de schoolloopbaan in ieder geval niet verder oplopen. Immers, gezien de verschillen in thuismilieus (m.n. op het gebied van taal- en cognitieve stimulering), zouden de achterstanden van sommige groepen kinderen juist steeds verder kunnen toenemen. Volgens deze onderzoekers is met de huidige 10 uur voorschoolse educatie en de daarop volgende vroegschoolse aanpak nauwelijks op te boksen tegen de stimulering die andere kinderen thuis krijgen.

⁴ Of zie: Ketner, Pels, Gilsing en Steketee (Verwey Jonker instituut, 2012) *Peutercollege: verrijkte voorschool in Rotterdam*

⁵ De onderzoekers spreken van een afname met 40% in de periode tussen 1994 en 2007 en weer van een lichte toename in achterstand in de periode tussen 2008 en 2011.

⁶ Een stabilisering of lichte verslechtering – toename in achterstand – in de periode tussen 1994 en 2007 en vervolgens een lichte verbetering in de periode 2008-2011 met zo’n 10%.

⁷ O.a. Mulder en Meijnen (BOPO, 2013) en De Haan, Leseman en Elbers (2013) *Pilot gemengde groepen 2007-2010*.

Het is daarom al een mooi resultaat als achterstanden tijdens de schoolloopbaan niet verder oplopen, aldus sommige onderzoekers.

Inmiddels is vanuit onderzoek veel bekend over wat werkt om de ontwikkeling van jonge kinderen te stimuleren. Deze kennis hebben wij opgenomen in onze opzet voor TOP-VVE. We formuleren een zeer ambitieus doel voor onze aanpak:

Doelstelling TOP-VVE

TOP-VVE streeft ernaar de achterstanden van doelgroepkinderen t.o.v. niet-doelgroepkinderen te doen verdwijnen. Begin groep 3 liggen de gemiddelde taal- en rekenscores van de kinderen die hebben deelgenomen aan TOP-VVE op het niveau van het landelijk gemiddelde.

Bekend uit nationaal en internationaal onderzoek is dat na afronding van VVE de achterstanden vanaf groep 3 weer kunnen toenemen, waardoor een eventueel VVE-effect 'uitdooft'. Achterstanden kunnen vervolgens weer oplopen in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs.⁸ Uiteraard dient dit voorkomen te worden, maar dit valt buiten het kader van VVE. Wel wordt met TOP-VVE nagestreefd dat ouders en kinderen een ambitieuze en lerende houding ontwikkelen en dat ouders nauw samenwerken met de instelling. Wellicht verkleint dit het risico op uitdoving.

Artikel 2. Niet 'trekken aan', maar 'aantrekkelijk zijn

Het motto van TOP-VVE is: niet sleuren, maar swingen! Deze invalshoek is ingegeven door succesvolle ervaringen in Utrecht. Daar koos in 2009 de landelijk gesubsidieerde OTV-pilot 'Brede School Academie (BSA)' voor een radicaal andere benadering van onderwijsachterstanden. Men koos voor 'het realiseren van toponderwijs': leerlingen moesten het als een voorrecht ervaren om deel te mogen nemen aan deze vorm van onderwijs. Men wilde niet langer trekken aan aarzelende ouders en onwillige leerlingen om de deelnemerslijsten te vullen. In plaats daarvan heeft men een voorziening gecreëerd met een topimago, waarvoor ouders in de rij staan. Er wordt een sterk appél gedaan op de hoge ambities van ouders en kinderen.

De ervaringen met de BSA tonen dat doelgroepouders gevoelig zijn voor een radicaal nieuwe inhoudelijke boodschap, namelijk: 'hier wordt geleerd'. Niet voor de gezelligheid, niet om uitvallers bij te spijkeren, maar om het potentieel van kinderen te ontwikkelen door hen uit te dagen met een doordacht leerprogramma en sterke docenten. Heel zorgvuldig zijn die uitstraling en dat imago door de BSA-ontwikkelaars opgebouwd en vertaald in alle facetten van de BSA: het gebouw, de inrichting, de materialen, de naamgeving, de communicatie.

⁸ Dit blijkt bijvoorbeeld uit de Nederlandse VOCL-onderzoeken.

Diverse aspecten van de BSA-aanpak en -uitstraling zijn vertaalbaar naar TOP-VVE. Ook een TOP-VVE-voorziening moet van de hoogste kwaliteit zijn en moet een voorrecht zijn om te mogen bezoeken. TOP-VVE doet als het ware een 'belofte' aan ouders: je kind ontwikkelt een fundament voor goede kansen in de verdere schoolloopbaan.

Daar mag dan tegenover staan dat we een aantal voorwaarden en eisen stellen aan ouders (zie art. 8).

De VVE-locatie wordt een bruisende plek, een plek die 'power en energie' uitstraalt en die het gevoel geeft 'hier moet je zijn'. Deze uitstraling kan – naar analogie van de BSA – worden ondersteund door een aantal ingrepen op de 'vorm' (gebouw, inrichting, materialen, leermiddelen, buitenomgeving), de naam en de communicatie (logo, huisstijl). Met behulp van communicatie-expertise wordt dit zorgvuldig aangepakt.

Artikel 3. Top-uitvoerders

Mulder en Meijen (2013) benadrukken in hun reviewstudie *Onderwijsachterstanden in de BOPO-periode 2009-2012*, dat 'vaardigheden van leerkrachten en leidsters veel belangrijker zijn dan het programma dat wordt gebruikt. De opbrengst van welk programma dan ook, staat of valt met de kwaliteit van degenen die het uitvoeren'. Ook Leseman en Slot (2013) wijzen op het belang van investeren in de ontwikkeling van medewerkers via continue professionalisering.⁹

PMers en leerkrachten die educatief werk uitvoeren met jonge kinderen hebben een complexe opdracht. Belangrijke aspecten in hun werk zijn het groepsmanagement, interactie en opbrengstgericht werken.¹⁰ Uitvoerders in een topvoorziening onderscheiden zich doordat zij:

- ambitieus zijn (willen excelleren)
- in staat zijn om professioneel te reflecteren ('permanente kritische reflectie', ook op teamniveau)
- plezier hebben in hun eigen leren
- sensitief en responsief zijn in hun contact met kinderen
- beschikken over excellente interactievaardigheden
- in staat zijn om via verschillende vormen van spel de cognitieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen te bevorderen (o.a. via 'sustained shared thinking')
- in staat zijn zelfregulering bij kinderen te bevorderen
- ruimte voor de eigen interesses en initiatieven van kinderen weten te combineren met doelgerichte ontwikkelingsstimulering

⁹ Leseman en Slot (BOPO, 2013). *Kwaliteit en curriculum van voorschoolse opvang en educatie in Nederland*.

¹⁰ Zie ook bv. Yoshikawa e.a. (Oktober 2013). *Investing in Our Future: The Evidence Base of Preschool Education*.

- beschikken over een gevarieerd didactisch repertoire
- gevoel hebben voor – en kennis hebben van – verschillen in opvattingen van ouders die te maken hebben met verschillen in culturele achtergronden

De professionele kwaliteit van de uitvoerders in de TOP-VVE voorziening krijgt alle aandacht:

- De status en formatieve invulling van de functie worden verhoogd. De medewerkers krijgen meer uren dan gebruikelijk, met veel ruimte voor ontwikkeling en professionalisering en gaan ze deel uitmaken van een Kennisgemeenschap van professionals (zie ook Art. 5).
- De leidsters en leerkrachten krijgen een intensieve training, voordat zij aan de slag gaan. Tijdens deze training worden de didactische, pedagogische en organisatorische facetten van alle onderdelen van het programma behandeld. Ook het volgen van de resultaten op kindniveau maakt deel uit van de training.
- Tijdens het schooljaar zijn er klassenbezoeken (observaties) en trainingsbijeenkomsten om de kwaliteit van het onderwijs te bewaken en te versterken en om het programma verder te verfijnen. De klassenbezoeken en de trainingsbijeenkomsten stimuleren permanente kritische reflectie op het eigen, individuele functioneren en op het functioneren als team en als centrum.
- Het team van VVE-medewerkers fungeert als een Kennisgemeenschap: een concept dat eerder voor de BSA is uitgewerkt, in samenwerking met wetenschappelijk expertise (D. Lokhorst, Oberon; in 2012 hiervoor onderscheiden met de landelijke Van Kemenade award). Het doel van de Kennisgemeenschap is om ontwikkeling te stimuleren op drie niveaus: de docent, het team en het onderwijsconcept van de VVE. Iedere werkdag komt de kennisgemeenschap bij elkaar.

We denken op deze wijze de leercultuur van de BSA over te kunnen dragen op TOP-VVE. Sterker nog: we beschouwen de opbouw van een dergelijke setting, gericht op leren en verbeteren, als een essentieel onderdeel van het concept.

Artikel 4: ... werkend in een toporganisatie

Een goede organisatie met een sterke aansturing is een belangrijke voorwaarde voor leeropbrengsten. In veel voorzieningen voor jonge kinderen lijkt dit op alle niveaus nog achter te blijven. Directe aansturing, continue feedback en begeleiding zijn nodig en in de juiste leercultuur wordt hier ook door PMers en leerkrachten om gevraagd. De aansturing heeft betrekking op zowel organisatorische aspecten (bijv. tijdsplanning, contacten met ouders) als op professioneel handelen (bijv. kwaliteit van interactie, opbrengstgericht i.p.v. activiteitgericht werken). Het opzetten en aansturen van een systeem van continue professionalisering (o.a. via regelmatige observaties in de groepen en daaraan gekoppelde feedback) is een van de kernverantwoordelijkheden van de leiding. Andere taken zijn bijvoorbeeld het uitdragen van het imago van TOP-VVE en het realiseren van de gewenste inrichting van de binnen- en buitenruimte.

De ervaringen met de Brede School Academie in Utrecht bevestigen dat krachtige aansturing een voorwaarde is om een vernieuwend onderwijsconcept goed uit de verf te laten komen. De leiding van TOP-VVE heeft een gedegen inhoudelijke kennis van het programma en is in staat om het personeel zodanig aan te sturen dat zij het beste uit zichzelf en de kinderen halen.

Dit is het gemakkelijkst te realiseren via een centrale aansturing binnen een Integraal kindcentrum. Als dit niet mogelijk is, zullen de voorschoolse instelling en de school zeer nauw moeten samenwerken.

Artikel 5. ...in een academische cultuur

Onder een academische cultuur verstaan we een cultuur waarin nieuwsgierigheid, ambitie en zelfstandigheid centraal staan. Het is een cultuur die gericht is op vooruitgang, dynamiek, boeiende gesprekken en (voor-)lezen. Kinderen worden gestimuleerd in hun natuurlijke nieuwsgierigheid en worden serieus genomen in hun kijk op de wereld.¹¹

Deze cultuur, die wordt belichaamd door de volwassene en die impliciet en expliciet wordt overgebracht op de kinderen, is niet afhankelijk van de leeftijd van de kinderen. Waar oudere kinderen boeken lezen, bekijken de TOP-VVE-kinderen digitale prentenboeken; waar oudere kinderen onderzoek doen door bronnen te raadplegen en sites te bestuderen op het internet, doen de kinderen bij TOP-VVE onderzoek door met de PMer of leerkracht te onderzoeken hoe een luchtspruit werkt of een periscoop. De lat wordt hoog gelegd en dat laten de volwassenen merken door uitdagende situaties te creëren en door nieuwsgierigheid, geduld en doorzettingsvermogen te stimuleren.

De academische cultuur biedt een context waarbinnen de cognitieve ontwikkeling optimaal wordt bevorderd. De kinderen verwerven kennis en inzicht, leggen verbanden en worden gestimuleerd om originele oplossingen te bedenken.

Het accent op een academische cultuur betekent overigens niet dat de aandacht voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen wordt gemarginaliseerd. De cognitieve en de sociaal-emotionele ontwikkeling van jonge kinderen kunnen niet los gezien van elkaar worden, vandaar ook het motto 'knuffelen en uitdagen'. In die zin is TOP-VVE een 'holistische' benadering van het jonge kind. Maar de nadruk op het plezier in leren en ontdekken, bij kinderen en volwassenen, geeft de aanpak wel een specifiek karakter.

¹¹ Gesprekken tussen kinderen en volwassenen worden niet gedreven door schoolmeesterachtige weetvragen ('Wie weet hoe we dit noemen?'), maar door een gedeelde authentieke nieuwsgierigheid, waarbij volwassene en kind samen op onderzoek gaan om een vraagstuk op te lossen of om een verschijnsel te doorgronden ('Wat ik nou niet snap hoe.....'). Het draait daarbij niet om het juiste antwoord, maar om de zoektocht en de gesprekken die daarbinnen plaatsvinden.

De kennisgemeenschap (zie ook art. 3) wordt de bron en de aanjager van de leercultuur. Het is de plek waar de uitvoerders zich voortdurend ontwikkelen en waar de professionele cultuur bewaakt wordt. Die cultuur, waarbinnen alles gericht is op ontwikkeling en verbetering, is een kernwaarde binnen het concept TOP-VVE.

Artikel 6. Ouders uitdagen en ondersteunen

Kinderen verschillen sterk in de mate van taalstimulering die zij vanaf hun geboorte ontvangen en deze verschillen zijn van invloed op de ontwikkeling. Deze verschillen hebben betrekking op:

- Kwantiteit: Er bestaat een groot verschil in de hoeveelheid taal die kinderen thuis horen. Er zijn meer 'zwijgzame' en meer 'praatgrage' ouders. In algemene zin geldt dat in gezinnen met een hoge SES meer wordt gesproken dan in gezinnen met een lage SES.¹²
- Kwaliteit. In gezinnen waar weinig wordt gepraat, wordt meer in korte instructies gesproken. In de meer 'praatgrage' gezinnen wordt meer complexe taal gebruikt en wordt meer uitgewisseld en uitgenodigd. Er wordt ook vaker meer abstracte taal gehanteerd.

Het gaat om grote verschillen in taalstimulering. Kinderen van 'praatgrage' (veelal hoger opgeleide) ouders maken daardoor gemiddeld genomen een veel sterkere taalontwikkeling door. Om achterstand bij de andere kinderen op te heffen zijn de huidige VVE-interventies, en zelfs ook deelname aan een TOP-VVE voorziening, niet toereikend. Daarom zal het nodig zijn om ook taalstimulering thuis te bevorderen¹³.

Imago en ambitie

TOP-VVE begint met het neerzetten van hoge verwachtingen en het aanboren van de ambities van ouders voor hun kind. Dit gebeurt in eerste instantie door het doel en het

¹² De Amerikaanse onderzoekers Betty Hart en Todd Risley ontdekten middels geluidsopnamen dat het aantal woorden dat kinderen van 0 tot 3 jaar van hun ouders horen in sommige gezinnen drie maal zo hoog lag als in andere gezinnen. Zij noemden die 'the 30 million word gap': op driejarige leeftijd hadden de kinderen van de eerste groep dertig miljoen meer woorden gehoord dan de kinderen van de andere groep. Volgens Hart en Risley hangt de omvang van het taalaanbod samen met de SES van de ouders (zie o.a. Hart, B. and Risley, T. (2003). The early catastrophe. *Educational Review*, vol. 17, 1, pp.110-118.) Een recent onderzoek van Stanford University heeft deze bevindingen bevestigd, maar nuanceert de samenhang met SES (Weisleder & Fernald (2013), ...).

¹³ De genoemde verschillen tussen gezinnen gelden niet alleen voor taal. Er zijn ook grote verschillen in mate waarin kinderen door ouders worden ondersteund in het ontwikkelen van emotionele autonomie, sociale competentie en zelfregulatie. Deze verschillen worden deels verklaard door verschillen in culturele waarden.

imago van de VVE-voorziening voor ouders helder te maken (vgl. artikel 2). De boodschap is dat TOP-VVE er niet is om kinderen en ouders te helpen om ‘achterstanden weg te werken’, maar juist om kansen te bieden, om kinderen een stevige impuls te geven in hun ontwikkeling en zo de kans op een goede loopbaan in het Nederlandse onderwijssysteem te vergroten. De deelnemers en de uitvoerders van TOP-VVE gaan wederzijds een verplichting aan om dit waar te maken. Dat betekent ook dat ouders en kinderen alleen worden toegelaten voor deelname als zij aan een aantal voorwaarden voldoen, waaronder:

- verplichte aanwezigheid van kinderen op de overeengekomen dagdelen
- verplichte deelname van ouders aan informatie- en scholingsbijeenkomsten
- een actief ondersteunende houding van ouders

Ouderprogramma's

Er zijn diverse programma's beschikbaar voor ouders met kinderen in de VVE-leeftijd (bijv. De Taallijn van Sardes/Expertisecentrum Nederlands, VVE Thuis van het NJI en 'het Ei van Columbus' van ITTA). Hoewel deze programma's zijn gebaseerd op wetenschappelijke inzichten in kindontwikkeling en ouderlijke ondersteuning, is de effectiviteit van de huidige wijze waarop met deze programma's wordt gewerkt niet overtuigend aangetoond.

Voor TOP-VVE hebben we daarom een aantal uitgangspunten opgesteld voor versterkingen in een programma Ouderbetrokkenheid (gebaseerd mede op resultaten uit schooleffectiviteitsonderzoek en nieuwe inzichten in educatief partnerschap):

- De eerste indrukken en verwachtingsmanagement zijn van groot belang. Ouders en kinderen krijgen de (exclusieve) kans om een TOP-VVE-voorziening te gaan bezoeken, omdat hun kind dat verdient, hun kind de kansen verdient. Zij mogen daaraan deelnemen (een voorrecht), maar daar staat het nodige tegenover wat betreft hun eigen bijdrage. Deze boodschap wordt helder gecommuniceerd naar ouders.
- Veel laagopgeleide ouders hebben zelf weinig positieve onderwijservaringen gehad en lezen zelf bijvoorbeeld moeilijk (Nederlands). Het gedrag dat van hen wordt gevraagd, zoals voorlezen en gesprekjes voeren over onderwijs, is voor hen vaak niet aantrekkelijk. We zullen hier rekening mee moeten houden in de verwachtingen die we hebben van ouders. Modeling (voordoen) door professionals en door andere ouders kan helpen om deze groep toch succesvol toe te rusten met vaardigheden.
- Ouders zien het resultaat van hun inspanningen soms niet snel genoeg terug. Het wordt voor hen niet duidelijk of het 'gesprekjes voeren', 'vragen stellen', 'voorlezen' e.d. helpt. Dit kan mogelijk vermeden worden door doelen op activiteitsniveau te formuleren en door ontwikkelingslijnen te hanteren met te behalen tussenniveaus.

-
- De programma's zijn vaak sterk aanbodgericht. Educatief partnerschap begint met een gelijkwaardige dialoog, waarbij oog is voor wat realiseerbaar is voor ouders en wat niet. Dit betekent dat er flink gedifferentieerd zal moeten worden in de aanpak. Ouders verschillen immers in capaciteiten en mogelijkheden.

Op basis van deze inzichten, van onderzoekskennis en internationale ervaringen ontwikkelen we de contouren voor een nieuwe, meer effectieve oudercomponent.

Artikel 7: een robuust programma

Voor de BSA stelden de ontwikkelaars destijds een nieuw curriculum samen, dat moest voldoen aan twee eisen: het moest 'bewezen' effectief zijn en het moest inspirerend zijn. Diezelfde eisen hanteren we voor het TOP-VVE curriculum. Voor TOP-VVE is het echter niet nodig om een nieuw curriculum te ontwikkelen: de inhoud van bestaande programma's biedt over het algemeen een adequate basis voor TOP-VVE, aan te vullen met enkele vernieuwingen. Door aan te sluiten op bestaande programma's anticiperen we bovendien op de mogelijkheid om TOP-VVE op termijn breed in te voeren op locaties waar met verschillende programma's wordt gewerkt.

Het centrale doel van het programma is om de taal- en denkontwikkeling van jonge kinderen te stimuleren, door de natuurlijke nieuwsgierigheid van jonge kinderen aan te spreken.

We richten ons specifiek op taal en denken, omdat deze facetten van de cognitieve ontwikkeling sterk bepalend zijn voor de onderwijskansen van kinderen en omdat veel programma's nu juist op dit punt onvoldoende resultaten laten zien. Het te ontwikkelen programma heeft de werktitel SCIENCE, wat refereert aan:

- het gericht en bewust stimuleren van taal- en denkvaardigheden van kinderen
- de nauwe samenwerking tussen uitvoerders en wetenschappelijk onderzoekers in de TOP-VVE locatie (zie ook art. 9).

Aanvullend op de bestaande programma's stellen we een aantal innovaties voor, die helpen om een omgeving te scheppen die nieuwsgierigheid stimuleert. Dit zijn de volgende aanvullingen:

1. Taal en denken: Speel Goed en werken met leervragen

Het spel van jonge kinderen is de motor van hun ontwikkeling. Bepaalde soorten speelgoed lenen zich er bij uitstek voor om met kinderen verschijnselen uit de wereld van natuur en techniek te onderzoeken. In een recente publicatie *Speel Goed* (De Lange e.a., 2013) worden verschillende voorbeelden van dergelijk speelgoed beschreven, zoals een periscoop, kralenkettingen, een luchtspuit en treintjes. De auteurs gaan in op specifieke (natuurwetenschappelijke) kenmerken van het speelgoed en beschrijven wat voor gesprekken kunnen plaatsvinden tussen volwassenen en kinderen die gezamenlijk de

mogelijkheden van het speelgoed verkennen. Het blijkt dat dergelijk speelgoed zich uitstekend leent voor:

- het creëren van authentieke speelleersituaties (kinderen zijn dol op dit speelgoed)
- het voeren van gesprekken waarin ‘academische taal’ wordt gebruikt (Henrichs e.a.)
- het voeren van gesprekken met de kenmerken van ‘sustained shared thinking’ (de volwassene daagt hierbij de kinderen uit om na te denken, verbanden te leggen en logisch te redeneren en argumenteren)
- het integreren van taalstimulering in betekenisvolle contexten

In TOP-VVE wordt het gebruik van dergelijk speelgoed en het daarbij voeren van ontwikkelingsstimulerende gesprekken een centraal onderdeel van het programma. De rol die de professional hierbij kan spelen wordt opgenomen in het initiële scholingsprogramma¹⁴.

Een andere toevoeging aan het programma is het werken met leervragen, zoals dat is ontwikkeld binnen De Taallijn. Werken met leervragen is activiteit voor kleuters, waarbij de kinderen onder leiding van de leerkracht op onderzoek gaan, bijvoorbeeld naar kriebelbeestjes. De activiteiten spelen zich deels buiten, deels binnen af. De onderzoeksactiviteit vormt een authentieke context voor observaties, analyses, hypothesen, argumentaties en conclusies. Voor deze activiteit wordt in de groep een ‘ontdekhoek’ ingericht.

2. Zelfsturing (*‘executieve functies’*)

Steeds meer onderzoek wijst op het belang van zelfsturing (ook wel executieve functies genoemd) voor schoolsucces. Als kinderen zich op jonge leeftijd al leren concentreren en het normaal vinden om hun taakjes af te maken, dan hebben ze daar profijt van op de basisschool. Ook voor een voorspoedige loopbaan na school is het belangrijk dat iemand zich niet snel laat afleiden en gemotiveerd aan het werk blijft. Deze zelfsturingsvaardigheden, of ‘executieve functies’, zijn een relatief nieuw onderwerp in de VVE-sector, dat nog niet in al zijn facetten en consequenties is onderzocht. We beschouwen dit als een mogelijk krachtige VVE-innovatie, die onder begeleiding van onderzoekers zal worden uitgevoerd en onderzocht in de TOP-VVE-aanpak (zie ook art. 9).

In de huidige VVE-praktijk is er nauwelijks aandacht voor zelfsturing. Pedagogisch medewerkers zijn wel in staat om grenzen te stellen en kinderen duidelijk te maken wat wel en niet mag, maar dat is iets anders dan kinderen leren om hun eigen gedrag te reguleren. Bestaande VVE-programma’s geven daar geen suggesties voor. En ook de opleidingen krijgt dit onderwerp geen aandacht: het is bijvoorbeeld niet opgenomen in de

¹⁴ zie ook K. Broekhof (2013), ‘Speelgoed, taal en denken’, *Kiddo 4*

specialisatie Jonge Kind op de Pabo en ook niet in de eerste concepten van een nieuw Kwalificatiedossier voor pedagogisch medewerkers. Toch zijn er verscheidene redenen waarom zelfsturing opgenomen zou moeten worden in een TOP-VVE-aanpak. Ten eerste is een goede werkhouding bevorderlijk voor het leren. Daarmee past het bevorderen van zelfsturing ook bij de ambitie om meer opbrengstgericht te werken. Ten tweede kan aandacht voor zelfsturing een oplossing helpen bieden voor het veelvoorkomende probleem van slecht geconcentreerde leerlingen, die niet alleen zelf minder leren, maar ook de taakgerichte sfeer in de groep belemmeren. Ten slotte sluit aandacht voor zelfsturing ook aan bij het huidige beleid voor talentontwikkeling, want zelfdiscipline blijkt minstens zo essentieel voor het realiseren van talenten als erfelijke aanleg. Een training waarin de vertaalslag van de theorie naar de Nederlandse VVE-praktijk is gemaakt is reeds voorhanden, onder de titel *De Kleine Kapitein (Sardes)*. Deze training baseert zich mede op 'Tools of the Mind', een effectief programma voor het bevorderen van executieve functies dat is ontwikkeld in de VS.¹⁵

ICT en nieuwe media

Kinderen spelen al van jongs af aan met tablets en smartphones (Iene Miene Media, 2013). Jonge kinderen kijken vooral filmpjes of doen spelletjes. Bellen en chatten komen beperkt voor, vaak samen met de ouders.

Vanaf een jaar of 6 gaan kinderen ook zoeken naar informatie, meestal voor/op school. Ouders staan hier over het algemeen positief tegenover. Zij zien hun kinderen vaardigheden ontwikkelen en kennis opdoen.

Onderzoek laat zien dat het gebruik van nieuwe media positieve effecten kan hebben op de taalontwikkeling. Smeets (2012) toont dit aan voor het gebruik van prentenboeken-apps. Interactie tussen het kind en de app is daarbij belangrijk, vooral rond vragen. Ook digitale prentenboeken, met name geanimeerde digitale prentenboeken, kunnen zeer effectief zijn, vooral voor de ontwikkeling van woordenschat en verhaalbegrip (De Jong e.a.).¹⁶ Een extra voordeel is dat dit soort boeken ook thuis ingezet kan worden, waar kinderen samen kunnen kijken met de ouders. Digitale media zijn ook geschikt om de ontwikkeling van fonemisch bewustzijn te bevorderen. Voor dat doel gaan we werken met het programma *Letters in beweging*, dat is ontwikkeld door Universiteit Leiden.

Waar ouders het gebruik van nieuwe media door hun kinderen veelal toejuichen, aarzelen de instellingen. Ondanks de bewezen educatieve waarde van digitale media, blijkt dat VVE-instellingen deze niet systematisch inzetten. PM-ers en leerkrachten weten dat de

¹⁵ Jepma e.a. (2014), *Het jonge kind 360*; zie ook Aarssen e.a., (2010), *Zelfregulatie als basis voor de ontwikkeling van het jonge kind*.

¹⁶ De geanimeerde digitale boeken van Bereslim, die ontwikkeld zijn door Molendrift en Universiteit Groningen, zijn hier geschikt voor (zie ook Broekhof en Cohen de Lara (2007), *Levende boeken: zo werkt dat!*).

kinderen thuis al veel televisie kijken en met tablets spelen en willen voorkomen dat de kinderen teveel 'voor het scherm zitten'. (Daar komt overigens bij dat in voorschoolse instellingen vaak de infrastructuur ontbreekt om digitale media in te zetten.) Ouders en VVE-uitvoerders blijken dus te verschillen in hun kijk op het gebruik van digitale media door jonge kinderen.

Binnen TOP-VVE pakken de VVE-instelling en ouders het gebruik van digitale media gezamenlijk op. Dit betreft met name het gebruik van apps en websites (bijv. voor digitale prentenboeken). Dit vereist:

- uitwerken van een afgestemde aanpak voor gebruik van media thuis en in de instelling
- selectie van geschikte apps en websites
- scholing van PMers en ouders in het omgaan met nieuwe media voor kinderen, met specifieke aandacht voor supervisie, gezamenlijke beleving, actieve begeleiding (samen doen), restrictieve begeleiding (regels stellen), monitoring en technische restricties (parental control opties).¹⁷

Artikel 8. Voldoende tijd en intensiteit

Uit onderzoek naar de effectiviteit van voor- en vroegschoolse programma's is bekend dat de duur van het programma van invloed is op de resultaten. Het gaat dan zowel om het aantal jaren dat een kind deelneemt als om het aantal dagdelen per week.

Een omvang van vier dagdelen per week wordt gezien als noodzakelijk om resultaten te boeken.¹⁸ Kinderen van hoogopgeleide ouders gaan gemiddeld genomen vanaf 0-jarige leeftijd zo'n 4 tot 6 dagdelen per week naar een kinderopvang, vaak zorgvuldig uitgezocht op kwaliteit.¹⁹ Tegenover de stimulansen die deze kinderen thuis en in de instelling krijgen staat een VVE-aanpak voor 'doelgroepkinderen' die veelal uitgaat van vier dagdelen deelname vanaf 2,5 jarige leeftijd.

Wij beschouwen vier dagdelen als onvoldoende om de achterstand van doelgroepleerlingen t.o.v. de overige leerlingen daadwerkelijk te verkleinen. Wij kiezen daarom in de opzet voor TOP-VVE voor:

- deelname van minimaal 6 dagdelen, of 3 dagen
- te beginnen vanaf 2-jarige leeftijd

Meer tijd per dag benutten: kansen creëren en kansen grijpen

¹⁷ De publicatie *Speel Digiwijs!* van Bontje en Nikken (2013) biedt praktische handreikingen voor doordacht educatief gebruik van digitale media.

¹⁸ O.a. beschreven in: Commissie Meijnen (1994), *(Allochtone) kleuters meer aandacht*, Min. Van OCW en WVC.

¹⁹ In 2010 nam 86% van alle tweeverdienersgezinnen met kinderen van 0-4 jaar deel aan formele kinderopvang (Buitenhek, 2011, *Kinderopvang in Nederland 2011*).

We streven er ook naar dat de tijd die kinderen doorbrengen op de instelling maximaal wordt benut voor ontwikkelingsstimulering. In de huidige VVE-praktijk is doelgerichte ontwikkelingsstimulering vaak beperkt tot de momenten waarop er wordt gewerkt met het VVE-programma – de momenten waarop kansen voor ontwikkelingsstimulering doelbewust worden gecreëerd. Een groot deel van de tijd die de kinderen in de instelling doorbrengen blijft daardoor onderbenut. Wij zijn van mening dat ontwikkelingsstimulering de hele dag door plaats moet vinden, omdat zich ook tijdens bijvoorbeeld verzorging, vrij spel en routines kansen voordoen die de volwassene kan grijpen om de ontwikkeling van het kind een prikkel te geven. Daarom worden de uitvoerders specifiek getraind om oog te hebben voor dit soort kansen en om deze kansen – ogenschijnlijk terloops – te grijpen voor ontwikkelingsstimulering. Zo wordt 100 procent van de tijd die kinderen doorbrengen op de instelling effectief benut.

Artikel 9. Onderzoek als basis en toets

Onderzoek is in tweeërlei opzicht van groot belang voor TOP-VVE: als basis waarop de werkwijze wordt gebouwd en als toets om vast te stellen wat werkt. Het eerste betekent dat de onderscheidende kenmerken van onze aanpak gebaseerd zijn op wetenschappelijke inzichten in effectieve werkwijzen. We hebben dit in de bovenstaande artikelen beschreven. Het tweede betekent dat de TOP-VVE-voorzieningen nauw samenwerken met onderzoekers. TOP-VVE-voorzieningen nemen structureel deel aan zowel intern geïnitieerd onderzoek als onafhankelijk extern onderzoek. Dergelijk onderzoek in het kader van TOP-VVE zal zich richten op zowel de aanpak als de opbrengsten.

Daarnaast willen we een omgeving bieden waarin veelbelovende innovaties in de VVE-sector uitgeprobeerd kunnen worden, onder de zorgvuldige begeleiding van onderzoekers.

We organiseren één maal per jaar een expertdiscussie TOP-VVE, met vertegenwoordigers uit wetenschap, beleid en praktijk. Het doel hiervan is tweeledig. Ten eerste willen we kritisch kijken naar de kwaliteit en opbrengsten van onze eigen TOP-VVE aanpak. Onderzoekers presenteren daarom de resultaten van hun onderzoek in het kader van TOP-VVE en reflecteren hierop met de ontwikkelaars en andere experts en stakeholders. Ten tweede biedt een dergelijke bijeenkomst een platform voor onderzoekers en andere experts om nieuwe kennis uit nationaal en internationaal onderzoek te presenteren en uit te wisselen. We gebruiken de uitkomsten van deze discussiebijeenkomsten om onze TOP-VVE-aanpak te versterken en te verdiepen.

IV. Tot slot

We hebben betoogd waarom de huidige VVE-interventies er ons inziens niet goed in slagen om achterstanden bij doelgroepkinderen te doen afnemen: de omvang en de kwaliteit van de interventies schiet tekort om op te wegen tegen de stimulering die kinderen van hoger opgeleide ouders ontvangen. We hebben ons laten inspireren door ervaringen met een succesvolle aanpak bij oudere doelgroepkinderen (de Brede School Academie in Utrecht) en door recente wetenschappelijke inzichten om een TOP-VVE-aanpak op te zetten die er wel in kan slagen om daadwerkelijk achterstanden te verminderen. Kenmerken van die aanpak zijn:

- een veel sterkere nadruk op kwaliteit (rigoureuus kwaliteitsbeleid)
- een radicaal ander imago, presentatie en uitstraling, waardoor de VVE-voorziening een gewilde plek is voor kinderen, leidsters, leerkrachten, ouders en onderzoekers
- meer deelnametijd: beginnen vanaf 2-jarige leeftijd, voorschoolse deelname met minimaal 6 dagdelen, vroegschoolse deelname minimaal 9 dagdelen
- een meer effectieve en praktische benadering van ouderbetrokkenheid
- een nauwe samenwerking tussen uitvoering en onderzoek

Het is onze ambitie om deze elementen, of een aantal ervan, nader uit te werken en zo bij te dragen aan de ontwikkeling van VVE in Nederland. Wij doen een beroep op geïnteresseerde partijen om volgens de eerder geschetste uitgangspunten samen met ons een aantal TOP-VVE-voorzieningen in Nederland te realiseren.

Vinci

Arjen Scholten

Kees Broekhof

Walter de Wit

